

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

TÜRKİYE TÜRKÇESİ - III DERS NOTLARI

İsa SARI
www.isa-sari.com

CÜMLE BİLGİSİ

Örn:

Bu senenin kışı takatini tüketen bir sefalet devresi
Özne Yüklem

oldu.

Bu cümlede özne bir kelime grubudur.

Yüklem: Cümlede kip, şahıs ekiyle çekimlenmiş yargı bildiren fiildir. Ad cümlesi de bir fiil cümlesidir. Günümüz Türkçesinde i- fiili eridiği için "ad cümlesi" denir.

senenin

sene İsim kökü
-nin İlgî hali eki

kışı

kış İsim kökü
-i 3. tekil şahıs iyelik eki

takatini

takat İsim kökü
-i- Yükleme hali eki
-n- Yardımcı ses
-i 3. tekil şahıs iyelik eki

tüketen

*tü Fiil kökü
-k- Fiilden isim yapım eki
-e- İsimden fiil yapım eki
-t- Fiilden fiil yapım eki (F: Ettirgen)
-en Sıfat fiil eki

Örn:

Geçenlerde, Yusuf Ziya bu sayfalarda kıymetsiz şair
Z.T. Özne D.T. Z.T.

bolluğundan şikayet ediyordu.
Yüklem

geçenlerde

geç- Fiil kökü
-en- Sıfat fiil eki
-ler- Çokluk eki
-de Bulunma hali eki

bolluğundan

bol İsim kökü
-luk- İsimden isim yapım eki
-u- 3. tekil şahıs iyelik eki
-n- Zamir n'si¹
-dan Çıkma hali eki

¹ Zamir n'si: 3. tekil ve çoğul şahıs iyelik ekleri, hal eklerine bağlanırken giren ünsüze zamir n'si denir.

Örn:

Kitapçılardan işittiğimize göre, Türkçe kitap ticareti
Z.T. Özne

büyük bir durgunluk geçiriyor.
Belirtisiz nesne Yüklem

Not: Sonunda çekim edatı olduğu için "edat tümleci" fonksiyon olarak zarftır.

İŞİTTİĞİMİZE

İşit- Fil kökü
-tik- Sıfat fiil eki
-imiz- 1. çoğul şahıs çokluk eki
-e Yönelme hali eki

İSİM TAMLAMASI

İsim tamlamaları, en az iki isim unsurundan oluşur.

- I. unsur tamlayan eki (ilgi eki) taşır.
- II. unsur tamlanan eki (iyelik eki) taşır.

Ana unsur, sondaki tamlanan unsurdur.

Örn: çoban çeşmesi
Ana unsur

- ✓ I. unsur, ilgi hali eki (tamlayan eki) taşıyorsa bu tamlama türüne "belirtili isim tamlaması" denir. Taşıymıyorsa "belirtisiz isim tamlaması" adı verilir.
- ✓ Tamlamanın iki unsuru da sürekli bir ilişki içindedir. Bundan dolayı iki isim unsurunun arasına başka bir isim giremez.
- ✓ Özel isim olup ilgi hali eki taşımayanlar belirtisiz değil, belirtili isim tamlaması olmuştur.
- ✓ Bazı bileşik kelimeler belirtisiz isim tamlaması şeklindedir.

✓ Bazı isim tamlamalarının kuruluşunda iyelik eki varken sonradan bu ek kaybolmuştur.
Örn: Kadıköy(ün) Şişkebab(ı)

✓ Bir belirtili isim tamlaması bir başka başka bir belirtili isim tamlamasının bünyesine tamlayan unsur olarak girebilir.

Örn:

Zelzele, dün gece İstanbul'u uykusunun en tatlı
Özne Z.T. B.li nesne Z.T.

yerinde oynattı.
Yüklem

dün gece : sıfat tamlaması
sıfat isim

uykusunun en tatlı yeri : Belirtili isim tamlaması
tamlayan tmlnn.

en tatlı yer : Sıfat tamlaması
sıfat isim

en tatlı : Sıfat tamlaması
sf. isim

SIFAT TAMLAMASI

- ✓ I. unsur sıfat, II. unsur isimdir. Vasıf ismi başta, asıl unsur sondadır.
- ✓ Sıfat tamlamaları eksiz birleşir.
- ✓ Sıfat tamlamalarında bir sıfat tamlaması başka bir sıfat tamlamasının bünyesinde sıfat veya isim grubu olabilir.
Örn: şu / gözlüklü adam
- ✓ Bir nesnenin neden yapıldığını belirten yapı, takısız isim tamlaması değil, sıfat tamlamasıdır.
- ✓ Sıfat veya zarfların anlamlarını miktar ve derece bakımından tamamlayan zarflar kelime grubu olarak sıfatların tanımlayıcısıdır.

Örn:

Kırmızı kiremitlerin üzerinden bir nur çizgisi göründü
D.T. Özne Yüklem

kırmızı kiremitlerin üzeri : Belirtili isim tamlaması
Tamlayan T.nan

kırmızı kiremitler : Sıfat tamlaması
sıfat isim

bir nur çizgisi : Belirtisiz isim tamlaması
Tmlyn. Tmlnn.

bir nur : Sıfat tamlaması
Sf. İsim

SIFAT FİİL GRUBU

Adı üzerinde, sıfat fiil eklerini almış fiilin, grubun sonunda yüklem teşkil etmesiyle oluşur. Yani grubun ana unsuru sıfat fiil ekini almış fiildir. Sonda bulunur. Sıfat fiil ekini almış fiil grubun yüklemi durumundadır. Sıfat fiilin anlamı bir veya birden fazla öğeyle tamamlanır.

Bu eserin beynini yakan yaratma işi B.li isim taml.
Tamlayan Tamlanan

bu eser : Sıfat tamlaması
sf. isim

beynini yakan yaratma işi : B.siz isim tamlaması
Tamlayan Tamlanan

beynini yakan : Sıfat fiil grubu
B.li nesneYüklem

BAĞLAMA GRUBU

Bağlama edatlarıyla iki ya da daha unsur bağlanırsa "bağlama grubu" oluşur.

Örn:

Son senelerde macera ve kahramanlık hikayelerine
D.T.

halkın gösterdiği rağbete sevinmeliyiz.
D.T. Yüklem

1.

Son senelerde macera ve kahramanlık hikayelerine
sıfat

halkın gösterdiği rağbet : Sıfat tamlaması
isim

2.

halkın, son senelerde macera ve kahramanlık
Tamlayan Tamlanan

hikayelerine gösterdiği : Belirtili isim tamlaması

3.

son senelerde macera ve kahramanlık
Z.T. D.T.

hikayelerine gösterdiği : Sıfat fiil grubu
Yüklem

4.

son seneler : Sıfat tamlaması
sıfat isim

5.

macera ve kahramanlık hikayeleri : B.siz isim taml.
Tamlayan Tamlanan

6.

macera ve kahramanlık : Bağlama grubu
isim bağlaç isim

Saatlerin bu anlaşamamazlığı yüzünden kaçta
Özne

uyandığımı sıhhatle anlamak benim için kâbil
Z.T.

olamadı.
Yüklem

1.

kabil olmadı : Bileşik fiil
İsim Y. Fiil

2.

benim için : Edat grubu
İsim Ç. Ed.

3.

saatlerin bu anlaşamamazlığı yüzünden kaçta
Nesne

uyandığımı sıhhatle anlamak : İsim-fiil grubu
Z.T. Yüklem

4. benim saatlerin bu anlaşamamazlığı yüzünden
Tamlayan Tamlanan

kaçta uyandığım : B.li isim tamlaması

5. saatlerin bu anlaşamamazlığı yüzünden kaçta
Z.T. Z.T.

uyandık : Sıfat-fiil grubu
Yüklem

6. saatlerin bu anlaşamamazlığı yüzünden : Edat gr.
İsim Edat

7. saatlerin bu anlaşamamazlığı : B.li isim tamlaması
Tamlayan Tamlanan

8. bu anlaşamamazlık : Sıfat tamlaması
Sf. İsim

BİLEŞİK İSİM

Bir nesnenin özel adı olan kelimelerin oluşturduğu gruptur. "Yahya Kemal" bir birleşik isimdir.

Ahmet Cemil, bu gidişle bu akşam bütün edebi
Özne Z.T. Z.T. B.li nesne

mecellesini birkaç yüzüncü defa olarak arkadaşının
Z.T. D.T.

önüne tekrar dönecekti.
Z.T. Yüklem

1. arkadaşının önu : B.li isim tamlaması
Tamlayan T.nan

2. birkaç yüzüncü defa olarak : Bileşik fiil
İsim Y. Fiil

3. birkaç yüzüncü defa : Sıfat tamlaması
Sıfat İsim

4. birkaç yüz : Sıfat tamlaması
Sıfat İsim

5. bütün edebi mecelle : Sıfat tamlaması
Sıfat İsim

6. edebi mecelle : Sıfat tamlaması
Sıfat İsim

7. bu akşam : Sıfat tamlaması
Sf. İsim

8. bu gidiş : Sıfat tamlaması
Sf. İsim

9. Ahmet Cemil : Bileşik isim
İsim İsim

ÜNLEM GRUBU

Bir ünlem edatı ile bir isimden oluşur:

Ey insan
U E. İsim

SAYI GRUBU

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimlerinden oluşan gruptur. Bu grupta sayılar sondan başa doğru büyür. Eksiz birleşirler.

"yirmi iki" : Sayı grubu (Yirmi tane iki değil)
"Beş yüz" : Sıfat tamlaması (Beş tane yüz)

Elli dört bin altı yüz doksan
S.T. S.T.

Bu satırları yazmak; gazetelerin dahili işlerine
Özne

karışmak ve tenkit yapmak değildir.
Yüklem

1. bu satırları yazmak : İsim-fiil grubu
B.li nesne Yüklem

2. bu satırlar : Sıfat tamlaması
Sf. İsim

3. gazetelerin dahili işlerine karışmak ve tenkit yapmak
İsim Bğ. İsim

: Bağlama grubu

4. gazetelerin dahili işlerine karışmak : İsim-fiil grubu
D.T. Yüklem

5. gazetelerin dahili işleri : B.li isim tamlaması
Tamlayan Tamlanan

6. dahili işler : Sıfat tamlaması
Sıfat İsim

7. tenkit yapmak : Bileşik fiil
İsim Y. Fiil